

آوردش خط سبوی

فرهاد نیوفری

ادبیات پهلوی :

رساله ها و متن هایی که به زبان پهلوی در دست است بیشتر در سده های نخست اسلامی تدوین شده است. همه این آثار مبتنی بر روایات و سنتهای دینی و ادبی و کتبی و شفاهی زرتشتیان در دوران ساسانی است.

این آثار را می توان از حیث موضوع به چند دسته تقسیم کرد: 1. ترجمه کتاب اوستا همراه با تفسیر به زبان پهلوی (زند و پازند). زند همه اوستا که در دوره ساسانی به شکل کامل وجود داشته است، امروزه در دست نیست. 2. متون دینی فارسی میانه (رساله ها و کتاب هایی که بر اساس اوستا و ترجمه آن به زبان پهلوی (زند) در موضوعات گوناگون تألیف شده است، مانند دینکرد، بندھشن (به دو روایت هندی و ایرانی)، گزیده های زادسپرم، آثار منوچهر شامل سه نامه و کتابی به نام دادستان دینی، نامه ها، دادستان دینی، روایات پهلوی، پرسشنی ها، و جرکرد دینی. 3. متون فلسفی و کلامی، مانند شنکند گمانیک و یچار یا (وزار) پس دانش کامگ، گجستگ آبالیش. 4. کشف و شهود و پیشگویی (متن هایی که به شرح پیشگویی بویژه حوادث پایان جهان می پردازد). مانند ارداویراف نامه، زند وهمن یسن، پیشگویی های جاماسب، جاماسب نامه، یادگار جاماسبی، ظهور شاه بهرام ورجاوند. 5. افسون و تعویذ، مانند نوشته هایی که در کتاب های پهلوی آمده و درباره تفال، تعبیر خواب و افسون و طلسم است. 6. اخلاقیات (اندرز و حکم) که مهم ترین آنها عبارتند از: اندرز آذرباد مهر اسپندان، اندرزهایی که در کتاب ششم دینکرد آمده، اندرز اوشنردانا، اندرز دانایان به مزدیسنان، اندرز خسرو قبادان، اندرز پوریتکشان، اندرز دستوران به بهدینان، اندرز بهزاد فرخ پیروز، خیم و خرد فرخ مرد، پنج خیم روحانیان؛ داروی خرسندی؛ خوبشکاری ریدگان؛ رساله روزها؛ اندرز خوبی کنم به شما کودکان؛ اندرزنامه های کوچک؛ آرای دین به مزدیسنان و دادستان مینوی خرد. 7. رساله هایی در آیین کشورداری؛ اصل پهلوی آنها بر جای مانده و فقط ترجمه عربی و گاه فارسی آنها در دست است، این نوشته ها را می توان به چند دسته تقسیم کرد: «عهد و وصایا» که فرمان های شاهان و وصیت نامه های سیاسی را دربر می گیرد و وصایای سیاسی شاهان است به جانشینان خود و نیز شیوه های کشورداری مانند: عهد اردشیر؛ عهد اردشیر به پسرش شاپور؛ رساله اردشیر در آیین کشورداری عهد اردشیر و پسرش هرمز؛ عهد قباد؛ عهد انوشیروان؛ کارنامه انوشیروان و شاهینی «نامه های سیاسی» نامه هایی از شاهان ساسانی که درباره سیاست و دستورالعمل های کشورداری است، مانند نامه اردشیر، نامه تنسر، نامه های انوشیروان. نامه منسوب به خسرو پرویز در پاسخ شیرویه. 8. خطبه های هنگام جلوس بر تخت، شامل گفته های شاهان ساسانی که هنگام جلوس بر تخت سلطنت ایراد می کردند. 9. «توقیعات» گفته های کوتاه حکمت آمیز که از قول شاهان نقل شده است، مانند توقیع نرسی، توقیع بهرام گور، توقیع هرمزد پسر انوشیروان، توقیع خسرو پرویز، توقیع قباد پسر خسرو پرویز و توقیعات انوشیروان. 10. آیین نامه ها؛ رساله هایی به زبان پهلوی درباره آداب جنگ، سرگرمی ها و رسوم درباری، آیین برگزاری جشن ها. 11. تاج نامه (درباره آیین کشورداری و رسوم درباری) 12. چستان (از ادبیات اندرزی به شمار می رود) مانند رساله یوشث فریان و آخت. 13. مناظره و مفاخره، مانند منظومه مفاخره آمیز در اثری به نام درخت آسوری 14. تاریخ و جغرافیا تنها اثر تاریخی کارنامه اردشیر بابکان است و همچنین یک اثر جغرافیایی به نام شهرستان های ایران در دست است. 15. حماسه؛ تنها متن موجود در این باره یادگار زیران نام دارد (این اثر درباره نبردهای ایرانیان با حیوان پس از گرویدن گشتاسب، شاه ایران، به آیین زردشتی است)؛ خدای نامه (اثر تاریخی بزرگ دوره ساسانی است که به نظر برخی محققان به صورت غیرمستقیم در شاهنامه مانده است)؛ داستان شروین دشتی، کتاب بهرام نرسی، کتاب بهرام چوبین، و کتاب انوشیروان از کتاب های تاریخی و رمان این دوره محسوب می شوند. 16. فقه و حقوق، مانند شایست نه شایست، روایت امیداشووهیستان، روایات آذر فرنیغ فرخزادان، روایات فرنیغ سروش، مادیان هزار دادستان (مجموعه هزار فتوی)، پرسش های هیرید اسفندیار فرخ برزین، پیمان نامه زناشویی. 17. رساله های کوتاه درباره تعلیم، مانند خسرو وریدک، شگفتی ها و برجستگی های سیستان، گزارش شطرنج و وضع نرد، ماه فروردین روز خرداد، سورسنجن، آیین نامه نویسی. 18. داستان های مثنوی؛ در زمان انوشیروان بسیاری از افسانه ها به کتابت درآمد یا به زبان پهلوی ترجمه شد که برخی از مهم ترین آنها که در کتاب های اسلامی نام برده شده اند عبارتند از هزار افسان، سندبادنامه، بلوهر و بوذاسف، کلپله و دمنه؛ طوطی نامه و اسکندرنامه از کتاب هایی به شمار می روند که اصل پهلوی آنها موجود بوده و اکنون نسخه های فارسی آنها در دست است. 19. شعر؛ اشعار نسبتاً کمی به زبان پهلوی در دست است. سه منظومه کوتاه اندرزی به نام های اندرز دانایان (در رساله اندرز دانایان به مزدیسنان)، مدح خرد (در رساله خیم و خرد فرخ مرد)، وصف خرد (در رساله اندرز بهزاد فرخ پیروز) در دست است؛ قطعه شعری با مضمون دینی به نام «آمدن شاه بهرام ورجاوند» نیز در دست است، سرود آتشکده کرکوی) قطعه دینی دیگری که به خط فارسی نوشته شده است اما به لحاظ ساختار زبانی آن را شعر پهلوی محسوب می کنند). 20. بلاغت؛ در نوشته های عربی به کتاب کاروند اشاره شده است. از کتاب های علمی به زبان پهلوی هم اکنون نوشته ای در دست نیست. اما ایرانیان بویژه از زمان شاپور اول ساسانی با علوم یونانی، هندی و بابلی آشنا بوده اند و در علوم گوناگون دست به ترجمه می زدند. اطلاعاتی از برخی کتاب هایی که درباره علم نجوم بوده در دست است مانند «زیچ شهریاران وریدک، تنگلوش یا تنگلوشا و کتاب اندرزگر. 21. فرهنگ؛ دو فرهنگ به زبان پهلوی در دست است به نام های فرهنگ اویم ایوک (واژه نامه کوچک اوستایی با معادل های پهلوی) و فرهنگ پهلوی (فرهنگ املائی که برای دبیران و کاتبان دشوار بوده است، مانند هزوارش ها

yasna33@yahoo.com

خط پهلوی کتابی دارای 14 حرف است که از راست به چپ نوشته می شود:

خ x h د	و/ء g-k k ی	آ-ا a-ā د
ه h h د	ر-ل r-l l د	ب b b ل
ی g g و/ر	م m m ع	و/ر y y ی
ج j y و/ر	س s s و/و	ا w w و
د d d و/ر	ف-پ f-p p ع	ز z z ی
ر r r ا	ش š š و/د	ز/چ z-č c ع
ن n n ا	تنها در هزوارشها E ع	ت-د t-d t ع

ا نشان دهنده آخر کلمه

****نکته: حروفی که با رنگ قرمز نوشته شده است برای حرف نویسی بکار میرود و در

هزوارشها با حرف بزرگ نوشته میشود و حروف آبی رنگ در آوانویسی استفاده می شود.***

yasna33@yahoo.com

هزوارش ها :

یکی از ویژگی های نگارشی زبان پهلوی و بیشتر زبانهای ایرانی میانه وجود هزوارش در آنهاست. هزوارشها کلمات آرامی الاصلی هستند که به خط پهلوی نوشته می شدند ولی معادل پهلوی آنها به تلفظ در می آمد. مثلا حرف اضافه - از - بصورت پهلوی 𐭥 نوشته می شود و MN حرف نویسی میشود که نشان دهنده تلفظ men آرامی می باشد. و در هنگام خواندن az تلفظ می گردد.

علل وجود هزوارش در زبان پهلوی:

در زمان هخامنشیان مکاتبات دولتی به زبان و خط آرامی انجام می گرفت . بدین گونه که کاتبان آرامی زبان مراکز حکومتی مضمون نامه ها را که به زبان هر ناحیه به آنها شفا ها گفته می شد ، به آرامی ترجمه می کردند و می نوشتند و در مقصد نیز نامه ها را دبیران آرامی زبان همان ناحیه به زبان همان ناحیه بر می گرداندند پس از آن بتدریج از حدود قرن سوم قبل از میلاد که زبانهای ایرانی در نوشتن به کار گرفته شدند و این زبانها به خط آرامی و سپس به خطوط تحول یافته از آرامی همانند پهلوی نوشته شدند. حفظ سنت آرامی نویسی موجب شد که برخی از کلمات این زبان همچنان در نگارش بر جای بماند .اما همانگونه که روش دبیران آرامی زبان دوره هخامنشی در هنگام ترجمه نامه ها بود هرگز این کلمات به صورت اصلی خود تلفظ نمی شدند بلکه معادل ایرانی آنها در هر زبان به تلفظ در می آمد .بعدها که دبیران و کاتبان ایرانی تلفظ اصلی این هزوارش ها را نمی دانستند فقط شکل این کلمات را به خاطر می سپردند.و به صورت پهلوی تلفظ می کردند.

yasna33@yahoo.com

اکنون به برخی از هزوارش های پهلوی نگاه کنید :

معنی	آوانویسی	حرف نویسی	هزوارش
در-اندر	andar	BYN	𐬀𐬎𐬎𐬎
به	ō	OL	𐬀𐬎
بر	abar	QDM	𐬀𐬎𐬎𐬎
از	az	MN	𐬀𐬎
که	kē	MNW	𐬀𐬎𐬎
اگرچون -وقتی که	ka	AMT	𐬀𐬎𐬎
که-کجا	kū	AYK	𐬀𐬎𐬎
و	ud	W	𐬀𐬎
به	pad	PWN	𐬀𐬎𐬎
کس	kas	AYŠ	𐬀𐬎𐬎
هر	har	KRA	𐬀𐬎𐬎
این	ēn	ZNE	𐬀𐬎𐬎
دست	dast	YDE	𐬀𐬎𐬎
آن	ān	ZK	𐬀𐬎𐬎
نه	nē	LA	𐬀𐬎𐬎
من	man	L	𐬀𐬎
تو	tō	lk	𐬀𐬎
او	awē	OLE	𐬀𐬎𐬎
ما	amā	LNE	𐬀𐬎𐬎
شما	asmā	LKWM	𐬀𐬎𐬎𐬎
آنها	awē-šān	OLE-šan	𐬀𐬎𐬎𐬎

yasna33@yahoo.com

اعداد در زبان پهلوی

برای نگارش اعداد، نشانه‌های زیر به کار می‌رود :

ēk	1	ا
dō	2	د
sē	3	س / سد
čahār	4	سر
panj	5	سرس
šaš	6	سرسس
haft	7	سرسرس
hašt	8	سرسرسس
nō(h)	9	سرسرسس
dah	10	ده
yāzdah	(= و + د) 11	دو
wīst	20	د
wīst ud ēk	21	د ا
sīh	(= و) 30	د
sīh ud ēk	31	د ا
čehel	40	د
čehel ud ēk	41	د ا
panjāh	50	د / سو
šast	60	د
haftād	70	د / سو
haštād	80	د
nawad	90	د سو
ē sad / sad	100 و 1 × 100	د / صد
dō sad	(2 × 100) 200	د / صد
ē hazār / hazār	1000 و 1 × 1000	د / صد
dō hazār	2000	د / صد

yasna33@yahoo.com

به عبارت زیر توجه کنید.

۱۱۵ ۱۱۶ ۱۱۷

PWN ŠM Y yzd' n

pad nām ī yazdān

نام یزدان

www.zbastani.blogfa.com

همانطور که مشاهده می کنید سطر اول حرف نویسی متن است که باتوجه به اینکه 3 کلمه نخست هزوارش می باشد با حروف بزرگ نوشته شده است و در آوانویسی بصورت په‌وی ترجمه شده است

علامت خط تیره زیر کلمه Z بدین سبب است که در په‌وی گاهی اوقات بجای استفاده از حرف ز از حرف ی استفاده میشود این موضوع در برخی حروف دیگر مثل ی بجای ب نیز دیده می شود. (نکته: نوع حرف نویسی و آوا نویسی در این کتاب بر گرفته از روش مکنزی می باشد.)

املائی تاریخی:

اگر به حرف نویسی و آوا نویسی کلمات په‌وی توجه کنید متوجه می شوید در برخی مواقع حرف نوشته شده در په‌وی به صورت دیگر آوا نویسی می شود مثل (wināh) به معنی گناه که املائی آن در په‌وی بصورت wnas می باشد. این امر بعلت وجود املائی تاریخی است یعنی این کلمه در گذشته وناس بوده که تلفظ آن به ویناه تبدیل شده است ولی نوع نوشتن مانند گذشته است در فارسی نیز این چنین مواردی وجود دارد مانند کلمه خواهر که xwāhar نوشته می شود ولی xāhar خوانده می شود.

yasna33@yahoo.com

حرف نویسی و آوا نویسی چند واژه پهلوی

دوم dudigar dtykl	دوم	پس pas	AHL	سرس
سوم sidigar stykl	سوم	پارسا ahlaw	'hlwb'	سرسار
کدام kadām kt'm	کدام	اهریمن ahreman	'hlmn'	سرسا
بزرگ mahist mhyst	بزرگ	اورمزد ohrmazd	'whrmzd'	سرسا
اندیشه menišn mynšn'	اندیشه	بردن burdan	bwlt'n'	سرسا
پرسید pursid pwrst	پرسید	گفتن guftan	YMLLWN-tn	سرسا
پاسخ passox pshw'	پاسخ	رسیدن rasidan	YHMTWN-tn	سرسا
چگونه Čiyon Čygwn	چگونه	کند kuned	OBYDWN-yt	سرسا
نیک weh šPYL	نیک	گناه wināh	wn's	سرسا
بودن budan YHWN'-tn	بودن	زیان zy ān	zyd'n'	سرسا
خدا xwadāy hwt'y	خدا	دین den	dyn'	سرسا

yasna33@yahoo.com

حرف نویسی:

PWN ŠM Y yazdan ytk nywk

[and l c' Y hwslw' Y kwatan']

1. aytnw' YMLLWN d AYK anwŠk lwban hwslw' Y kwatan' BYN
2. HNA AMT pwlgas YHWN'd pyŠ MN ZK AMT yan MN tn'
3. ywdtak bwt PWN and l c OL gyhanykan gwpt AYK cygwn AMT
4. ZNE yan MN tn' Y L ywdtak byd ZNE taht Y L QDM
5. YAHSNNyt W PWN aspanwl YBLWNyt W PWN aspanwl BRA HNHTWN'yd
6. W PWN sl Y gyhanykan wang OBYDWN-x AYK mltwman MN wnas
7. krtn' BRA pahlycyd W PWN krpk wlcšnyh twhšak YHWN'yt
8. W CBW Y gytyk PWN hwal YAHSNNyt' AMT ZNE ZK tn' AYT MNW
9. Yt-MHL BRA ZNE tn' bwt ZNE mltwm PWN 3 gam nzdykti
10. bwt PWN KRA gas W zman ahlay yh W CBW Y gytyk BRA
11. apzwt Y LZNE YWM bahl Y lymn yh lad KRA MNW YDE QMD
12. HNHTWN'yt ADYN-Š PWN blšnwmm BRA apayt HLLWN'stn' aywp
13. PWN ycŠn Y yazdan OL hmpwrsygh Y wyhan LA ŠBKWN'd yt-MHL
14. Škwh Y hwtayh lad YDE OL AYŠ LA YHBWNd Y LZNE
15. YWM bahl Y lymn yh lad AYŠ YDE QDM LA HNHTWN'YT.

yasna33@yahoo.com

آوانویسی:

Pad nām ī yazdān jadag ī nek

[handarz ī husraw ī kawādān]

- 1-ēdōn gōwēnd kū anōšag ruwān husraw ī kawādān andar
- 2-ēd ka purrgāh būd pēš az ān ka gyān az tan
- 3-judāg būd pad handarz ō gēhānīgān guft kū čiyōn ka
- 4-ēn gyān az tan ī man judāg bid ēn taxt ī man abar
- 5-dārēd ud pad aspānūr barēd ud pad aspānūr be nihēd
- 6-ud pad sar ī gēhānīgān wāng kunēd kū mardōmān az wināh
- 7-kardan be pahrēzēd ud pad kirbag warzišnīh tuxšāg bawēd
- 8-ud xīr gētīg pad xwār dārēd kū ēn ān tan ast kē
- 9-yad fradāg be ēn tan būd ēn mardōm pad sē gām nazdīktar
- 10-būd pad har gāh ud zamān ahlāyīh ud xīr ī gētīg be
- 11-abzūd ī im rōz bahr ī rēmanīh rāy har kē dast abar
- 12-nihēd ēg-iš pad baršnūm be abāyēd šustan ayāb
- 13-pad yazišn ī yazdān ō ham pursagīh ī wehān nē hilēnd ud yad fradāg
- 14-škōh ī xwadāyīh rāy dast ō kas nē dād ī im
- 15-rōz bahr ī rēmanīh rāy kas dast abar nē nihēd

yasna33@yahoo.com

ترجمه فارسی:

به نام یزدان نیک بخت اندرز خسرو قبادان

چنین گویند که انوشه روان خسرو قبادان (خسرو پسر قباد) هنگامی که در حال مرگ بود پیش از آنکه جان از تن جدا شود به اندرز به گیہانیان (مردمان گیتی) گفت که زمانی که این جان از تن من جدا شود این تخت مرا بردارید و به آرامگاه ببرید و به آرامگاه بگذارید و در حضور گیہانیان (مردمان گیتی) بانگ زنید که ای مردم از گناه کردن پرهیزید و به کار ثواب کوشا باشید و امور دنیوی را خوار دارید که این آن تن است که تا دیروز به مردم از سه گام نزدیکتر بود و همه گاه و همه زمان پارسا و به امور دنیوی بیافزود و اکنون بخاطر نجاست هر کس دست (بر آن) بزند آنگاه او را به برش نوم باید شستن (باید در مراسم تطهیر مخصوص زرتشتیان پاکیزه شود) و به نیایش یزدان و معاشرت با نیکان نگذارند و تا دیروز به سبب شکوه فرمانروایی دست به کسی نداد که امروز به سبب نجاست کسی دست بر او نمی گذارد.

تهیه و تنظیم

فرهاد نیلوفری

89/6/20

www.zbastani.blogfa.com

www.yasna.tk

در پایان یاد آور می شوم به علت

نداشتن وقت کافی و شتاب هنگام تهیه این راهنما،

متن از نظر تایپی و محتوا دچار نواقص بسیاری می باشد که امیدوارم در

در آینده ای نزدیک راهنمای کامل زبان پهلوی را آماده

و در دسترس شما قرار دهم.

معرفی چند کتاب مفید برای یادگیری زبان پهلوی که از آنها در این کتاب سود برده شده است:

1- زبان پهلوی ادبیات و دستور آن ژاله آموزگار انتشارات معین

2- فرهنگ کوچک زبان پهلوی دیوید مکنزی انتشارات پژوهشگاه

3- راهنمای زبانهای باستانی ایران دکتر ابوالقاسمی انتشارات سمت 2 جلدی

4- متن های پهلوی جاماسب آسانا ترجمه سعید عریان انتشارات سازمان میراث فرهنگی

yasna33@yahoo.com